

Lausunto yritysvastuulain oikeudellisesta selvityksestä

Eettisen kaupan puolesta ry kiittää mahdollisuudesta lausua Työ- ja elinkeinoministeriön tilaamasta oikeudellisesta selvityksestä yritysvastuulaista.

Lausunnon rakenne noudattaa lausuntopalvelussa esitettyä asiajärjestystä.

Selvitys osoittaa, että ihmisoikeuksia koskeva yritysvastuulaki voidaan toteuttaa Suomessa. Lain tarkoituksena tulee olla vahvistaa ihmisoikeuksien kunnioittamista kansainvälisessä yritystoiminnassa ja ehkäistä yritystoiminnasta aiheutuvia ihmisoikeusloukkauksia mahdollisimman laajasti erilaisten yritysten koko arvoketjuissa. Lain tulee myös edistää yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten uhrien oikeusturvaa sekä sidosryhmien mahdollisuuksia vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen kansainvälisessä yritystoiminnassa.

Jatkovalmistelun tulee noudattaa YK:n yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden (YK-periaatteet) keskeisiä elementtejä:

- 1) velvollisuus olla selvillä yritystoiminnan ihmisoikeusvaikutuksista ja -riskeistä;
- 2) välttää ja vähentää ihmisoikeusriskejä;
- 3) lopettaa ihmisoikeuksien toteutumiseen haitallisesti vaikuttava toiminta ja ryhtyä korjaaviin toimenpiteisiin;
- 4) sekä seurata ja raportoida toimenpiteiden vaikutuksista.

Näiden lisäksi laissa tulee olla tehokkaat toimeenpanokeinot ja sen tulee edistää yritystoiminnasta aiheutuvien ihmisoikeusloukkausten uhrien oikeussuojaa.

On todennäköistä, että EU-tason yhteisen yritysvastuusäätelyn luomisessa kuluu vielä vuosia eikä prosessia saada päätökseen tällä hallituskaudella. EU-tason säätelyn tulon voidaan varautua kansallisessa lainsäädännössä lisäämällä lakiin säännös, jonka myötä kansallista yritysvastuulakia sopeutetaan EU-säätelyn astuessa voimaan ja jos EU-säätelyn yrityksille asettamat velvollisuudet ovat Suomen kansallista säätelyä matalammalla tasolla. Vastaavaa säännöstä on esitetty sovellettavaksi Saksassa.

Kannustamme hallitusta etenemään yritysvastuulain valmistelussa ja lain säätämisessä hallitusohjelman mukaisesti.

Asianmukaisen huolellisuuden prosessi

Lakiin tulee kirjata omina velvollisuuksinaan ihmisoikeuksia koskevan huolellisuusvelvoitteen yleisesti tunnustetut osa-alueet (YK-periaatteet, OECD-opas), jotka myös oikeudellinen selvitys esittelee: (1) yrityksen ihmisoikeusvaikutusten kartoittaminen, (2) lieventävät toimenpiteet sekä toimenpiteiden vaikutusten seuraaminen ja (3) tiedottaminen. Lakiin tulee kirjata yritysten velvollisuus lopettaa yritysvastuulain mukainen haitallinen toiminta sekä ryhtyä tai osallistua korjaaviin toimenpiteisiin asianmukaisesti.

Laissa tulee säätää kaikille sen piirissä oleville velvollisuus olla selvillä oman toimintansa ihmisoikeusvaikutuksista. Selvitys kuitenkin toteaa olevan haasteellista tai jopa mahdotonta määritellä kaikille toimialoille ja -alueille yhdenmukaiset ja relevantit toimet, järjestelmät ja prosessit, joihin yritysten tulee ryhtyä ihmisoikeusriskien ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi. Säännösten tulee siten olla avoin ja joustava, huolellisuuden asianmukaisuutta painottava.

Toimenpiteet haitallisten ihmisoikeusvaikutusten korjaamiseksi, ehkäisemiseksi ja lieventämiseksi vaativat aikaa. Yritysten toimenpidetaakkaa on mahdollista kohtuullistaa, esimerkiksi asianmukaisella raportointivälillä.

Yritysvastuulain yhtenä tavoitteena on lisätä sidosryhmien mahdollisuutta vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumiseen kansainvälisessä yritystoiminnassa. Tämän saavuttamiseksi yrityksille tulee säätää velvollisuus raportoida korjaavien, ehkäisevien ja lieventävien toimenpiteiden vaikutuksista. Raportoinnin tulee YK-periaatteiden ja OECD:n oppaan mukaisesti sisältää riittävät tiedot yrityksen noudattaman huolellisuuden asianmukaisuuden arvioimiseksi.

Sidosryhmien kuulemisessa on erityisen tärkeää huomioida ihmisoikeusvaikutusten kohteena olevat yhteisöt ja haavoittuvassa asemassa olevat ryhmät. Yrityksiä tulee kannustaa vuorovaikutukseen sidosryhmien kanssa.

Toiminnan huolellisuuden arviointi

Kannatamme yritysvastuulakia, joka painottaa huolellisuuden asianmukaisuutta. Tällaisessa avoimessa ja joustavassa säännöstössä yrityksille jää liikkumatilaa määritellä tarvittavat toimet ja prosessit vastaamaan oman toimintansa ja toimintaympäristönsä olosuhteita. Joustavuus mahdollistaa soveltamisalaltaan laajan, mutta pk-yrityksille kustannusvaikutuksiltaan kohtuullisen säännöksen sekä velvollisuuksien ulottamisen YK-periaatteiden ja OECD:n oppaan mukaisesti yrityksen koko arvoketjuun.

Asianmukaisen huolellisuuden velvoitteen tulee kattaa yrityksen koko arvoketjut. Velvoitetta ei pidä rajata vain yrityksen määräysvallassa oleviin yrityksiin, mikä jättäisi merkittävän osan ongelmallisimmista arvoketjuvaiheista sääntelyn ulkopuolelle YK-periaatteiden vastaisesti.

Selvitys esittää, että huolellisuuden asianmukaisuutta painottavan säännöksen oikeusvarmuutta voidaan lisätä ja yrityksiä tukea ohjeistamalla ja neuvomalla. Tämä on tärkeää ja kannattamme, että yritysten tukemiseksi perustetaan yritys vastuuvaltuutettu ja -lautakunta.

Määritelmät

Emme kannata yritys vastuulain soveltamisalaa supistavien lisämääreiden kuten “vakava”, “merkittävä” tai “olennainen” käyttämistä kuvaamaan niitä ihmisoikeusvaikutuksia, joista yritysten tulee olla selvillä tai joita ne ovat velvollisia ehkäisemään, lieventämään ja korjaamaan. Vaikka priorisointi on tietyissä tilanteissa mahdollista, on asianmukaisen huolellisuuden tarkoitus kuitenkin puuttua kaikkiin yrityksen haitallisiin ihmisoikeusvaikutuksiin.

Selvityksessä esitetään, että on vaikea löytää perusteita sille, että lain soveltamisala rajoitettaisiin tiettyyn yritysmuotoon. Olemme samaa mieltä ja katsomme, että yritys vastuulain on tärkeää koskea mahdollisimman laajasti kaikkia suomalaisia ja Suomessa toimivia yrityksiä, yritysmuodosta, yrityksen koosta ja toimialasta riippumatta. Mikroyritykset ja yksityiset elinkeinonharjoittajat (toiminimet) on tarvittaessa mahdollista jättää sääntelyn ulkopuolelle.

Lain tulee kattaa ihmisten oikeus terveelliseen, turvalliseen ja vakaaseen ympäristöön. Esimerkiksi vesien saastumista, kestämatöntä luonnonvarojen käyttöä, ilmastonmuutosta ja monimuotoisuuden vähenemistä pitää tarkastella myös ihmisoikeusvaikutusten näkökulmasta.

Soveltamisala

Selvityksessä esitetään, että on vaikea löytää perusteita sille, että lain soveltamisala rajoitettaisiin tiettyyn yritysmuotoon. Olemme samaa mieltä ja katsomme, että yritys vastuulain on tärkeää koskea mahdollisimman laajasti kaikkia suomalaisia ja Suomessa toimivia yrityksiä, yritysmuodosta, yrityksen koosta ja toimialasta riippumatta. Mikroyritykset ja yksityiset elinkeinonharjoittajat (toiminimet) on tarvittaessa mahdollista jättää sääntelyn ulkopuolelle.

Yritys vastuulain soveltamisalaa ei tule rajata vain suuriin yrityksiin ja pk-yrityksiin, jotka toimivat korkean riskin toimialoilla tai -alueilla. Riskiperusteiset rajaukset soveltamisalaan tarkoittaisi selvityksen mukaan käytännössä sitä, että viranomaisten tulisi laatia kriteerit sekä ylläpitää listauksia korkean riskin toiminnoista.

Soveltamisalaa ei tule myöskään rajata vain korkean riskin alueiksi tunnistetuissa maissa tapahtuvaan toimintaan. Tämä kasvattaisi riskiä, että yritykset siirtävät ostojaan pois näiltä alueilta, leikaten haavoittuvassa asemassa olevia toimittajia ulos tuotantoketjuista, näiden toimittajien omasta vastuullisuustyöstä riippumatta.

Soveltamisalaltaan laaja yritys vastuulaki olisi YK-periaatteiden mukainen. Lain kuormittavuutta pk-yrityksille voidaan vähentää jättämällä säännöstö joustavaksi, huolellisuuden asianmukaisuutta painottaviksi. Selvityksessäkin todetaan, että asianmukaisuutta painottava ihmisoikeuksia koskeva huolellisuusvelvoite jo itsessään huomioi erilaiset yrityskoot.

Yritysvastuulain on tärkeää kattaa kaikki Suomen ratifioimissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyt ihmisoikeudet. Lisäksi Suomen jatkossa ratifioimissa ihmisoikeussopimuksissa määriteltyjen ihmisoikeuksien tulee kuulua soveltamisalaan ilman lainmuutosta.

Valvonta ja sanktiot

Valvonnan ja sanktioiden osalta painotamme ennakkovalvonnan merkitystä sekä velvollisuutta korjaaviin toimenpiteisiin. Vahingonkorvausvelvollisuuden tulee kattaa yrityksen vastuu sen liikesuhteiden aiheuttamista haitallisista ihmisoikeusvaikutuksista, jotka asianmukainen huolellisuus olisi voinut estää.

Ennakkovalvontaan tulee sisällyttää laadullinen elementti, jonka kautta voidaan puuttua tilanteisiin, joissa yrityksen ehkäisevät ja lieventävät toimenpiteet eivät noudata parhaita olemassa olevia käytäntöjä tai ovat muutoin puutteellisia.

Tätä tukemaan kannatamme uuden viranomaisen perustamista (yritysvastuuvaltuutettu ja -lautakunta), jonka tehtäviin kuuluu ohjeistuksen ja neuvonnan lisäksi ennakkovalvonta ja sovittelutoiminta.

Sääntelytavat

Suomen laillisessa toimintaympäristössä on luontevaa säätää erillislailla yritysten vastuu kunnioittaa ihmisoikeuksia ja noudattaa ihmisoikeuksia koskevaa asianmukaista huolellisuutta, sillä kansallinen erityislainsäädäntö sisältää meillä johdonmukaisesti oman säännöksen tilanteissa, joissa yritys joutuu vastuuseen tietyn yhteiskuntavelvoitteen täyttämättä jäämisestä. Myös oikeudellisessa selvityksessä todetaan, että säätäminen erillislaissa olisi sääntelyn ymmärtämisen kannalta todennäköisesti paras vaihtoehto.

Vaikutusarviointi

Selvityksessä nostetaan esille laista mahdollisesti aiheutuvia kustannusvaikutuksia, mutta sen muita mahdollisia vaikutuksia ei ole tarkasteltu. Lain keskeisenä tavoitteena on parantaa ihmisoikeuksien toteutumista, vähentää ihmisoikeusloukkauksia ja asettaa keinoja joilla uhrin

voivat saada oikeutta. Vaikutusten arvioinnissa on olennaista keskittyä näiden tavoitteiden toteutumiseen ja niiden merkittävyyteen.